

INTERNET

JE ZESILOVAČ EMOCÍ

Virtuální svět je svým způsobem lživý

Cítíte se bezpečně? Cítíte se svobodně? Je to jen iluze, kterou jako bublinu okolo téměř každého z nás vytváří virtuální svět, jenž existuje paralelně tomu našemu. A děti bychom měli učit rozlišovat, co kam patří a jak se s tím vyrovnat, říká ZDENĚK METODĚJ ZÁLIŠ, ředitel pro strategii Národního centra bezpečnějšího internetu (NCBI).

Proč je říjen měsícem kyberbezpečnosti (cybersecurity month)?

Zhruba před deseti lety vznikla v USA a v Austrálii iniciativa, která chtěla zvýšit národní povědomí o možných kybernetických hrozbách. Je to něco podobného, o co se snažíme u nás my. Nám se myšlenka měsíce kyberbezpečnosti zalíbila – březen je měsícem bezpečnějšího internetu, 29. září proběhl den bez internetu. Proč tedy nepodpořit myšlenku bezpečného internetu? Uvažovali jsme o tom, ještě než byl založen Národní bezpečnostní úřad, který má pro tuto oblast styčného důstojníka, kontaktovali jsme evropské instituce, které se kyberbezpečností zabývají, právě v době, kdy vznikala agentura ENISA (Agentura ENISA – European Network and Information Security Agency, tedy Evropská agentura pro bezpečnost sítí a informací – přispívá podle svých webových stránek k zajištění evropské informační společnosti zvyšováním povědomí a rozvíjením a podporou kultury bezpečnosti sítí a informací ve společnosti, pozn. red.). Ta nakonec Evropský

měsíc kyberbezpečnosti vyhlásila a my se ho účastníme. V uplynulých letech jsme v jeho rámci pořádali například kulaté stoly o rizicích internetu a kyberbezpečnosti, letos se k měsíci kyberbezpečnosti přihlásila velká konference Praha bezpečně online, která proběhla 1. října v jednacím sálu pražského magistrátu. Nebo třeba česká pobočka AFCEA (The Armed Forces Communications and Electronics Association), která se zaměřuje na podporu rozvoje informačních a komunikačních technologií ozbrojených sil, pořádá studentskou soutěž pro středoškoláky o kybernetické bezpečnosti. Všechno ale vyžaduje určité peníze a NCBI bohužel pro letošek nenašlo sponzora, který by pomohl s tím, abychom zorganizovali více akcí, jak bychom si přáli.

V čem může na děti na internetu číhat nebezpečí?

Největším problémem je, že se internet stal nedílnou součástí života našich dětí a skutečná a virtuální realita často do značné míry splývá. Nedávno jsem četl

studii, která upozorňovala na to, že do škol přicházejí děti, které dostávají do ruky tablet nebo počítač už ve dvou letech. Stává se, že znají písmenka, čtou text, ale nerozumí mu, protože není formulován „počítačovým jazykem“, není doprovázen obrázkou, jak jsou zvyklé, není animován, jak bývají texty na počítači. I proto si myslím, že zmíněné dny bez internetu mají velký význam. Vizionáři kyberprostoru si to uvědomovali, Steve Jobs nebo Bill Gates svým dětem čas na počítači prý velmi opatrně dávkovali. Spousta rodičů si ale toto nebezpečí neuvědomuje. Možná o něm slyší, ale přece jen – odložit dítě k počítači, kde je zticha a nezlobí, je jednodušší, než se mu věnovat osobně, že.

Jak vnímají děti kybersvět?

Reálně hrozí, že mu podlehnou. Říká se, že děvčata se věnují komunikaci prostřednictvím sociálních sítí a kluci hram. Neplatí

„ Vizionáři kyberprostoru si to uvědomovali, Steve Jobs nebo Bill Gates svým dětem čas na počítači prý velmi opatrně dávkovali.

to jistě stoprocentně, ale je to tak. Zvlášť pro kluky je to prostor sice osamělý, ale z jejich pohledu relativně bezpečný, zvlášť v době, kdy slyší, jak se na muže útočí v rámci různých genderových kampaní a #MeToo. A tak žijí u počítače, hrají si své hry, a když náhodou pocítí potřebu ženy, pustí si porno. Je to jistě černý obraz a neplatí pro všechny a pro všechny věkové skupiny. Děti na prvním stupni bývají ještě vnímavé. Ale už tam začíná soutěž, kdo má jaký mobil, kdo má lepší smartphone. Jeho vlastnictví může určovat pozici ve skupině, oblíbenost. Bylo by ale naivní myslet si, že v tomto věku hledají v internetovém prostředí informace. Je to pro ně zábava, hledají hry a postupně je to odvádí od reálného života. Na Facebooku nebo dneska spíš už na jiných sociálních sítích jsou často od svých deseti let. Z Facebooku teď spíš odcházejí, protože tam mají své profily i jejich rodiče.

Jaká je role rodičů při pohybu dětí v on-line světě?

Jejich možnosti jsou minimální, pokud se na tom se svými dětmi nedomluví. Musí

Andrush / Shutterstock

to být rozumná domluva, právo silnějšího tady neplatí, pro děti není problém jakýkoliv zákaz či příkaz na internetu obejít. Byly snahy vytvořit softwarové rodičovské zámky, ale neujalo se to. Vždyť není nic jednoduššího než vymazat historii nebo si prostě půjčit smartphone od kamaráda.

Řada lidí se už dneska léčí ze závislosti na internetu...

Internet zpočátku mohl vypadat pro společnost jako lék na různé problémy. Jenže i běžné léky se při špatném používání mohou stát drogou. To platí i pro internet. Je zdrojem informací, ale při předávkování na něm vzniká závislost. Podle mého je to jako u drog – čím nižší věk, tím větší riziko rychlejšího vzniku závislosti. Jedním z mála lidí, kteří se této oblasti intenzivně věnují, je profesor David Šmahel z Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny Masarykovy univerzity v Brně. Je nutné sledovat tuto patologii dlouhodobě, zjistit vývoj, trendy, možnosti efektivní prevence, to podle mého schází. Pak je obtížné vytvářet koncepce digitálního vzdělávání a digitální hygieny.

Od září běží na školách pilotní ověřování nového konceptu IT vzdělávání na školách s využitím různých robotických hraček...

Navazuje to na několik pokusů, které proběhly a na jejichž přípravě jsme jako NCBI spolupracovali. Třeba kampaň CodeWeek, která přibližuje programování veřejnosti. Ukazuje, že informatika pomáhá realizaci tvůrčích nápadů a inovací. Každý takový pokus má svůj význam, čím vzdělanější budou děti v této oblasti, tím méně nebezpečí jim bude hrozit. Někdy se mluví o tom, že současná generace je složená z digitálních domorodců. Není to pravda, děti sice možná umějí klikat na klávesnici nebo monitor, ale většina z nich počíta-

čům a digitálním technologiím moc nerozumí. Jestliže zájemce o přijetí na ČVUT na otázku: Co je to počítač? odpoví: Facebook; pak je to s jeho znalostmi skutečně tristní. Děti si tedy jen myslí, že počítače a internet znají. Skutečná orientace v této oblasti jim většinou schází.

Co by to mohlo změnit?

Bude dobře, pokud se zorientují třeba v programování – konečně to je trend, který je obsažen v současném pilotování, který jste zmínil, na některých školách se už využívají i různé hry, jejich podstatou je vlastně objektové programování. Touto cestou je možné rozvíjet u dětí logické myšlení, to je důležité. A vedle toho je

„*Preventivní programy jsou často jako požárníci, kteří hasí problémy, když už vypuknou. Pokud není preventivní program postaven na výsledcích dlouhodobého výzkumu, bývá to jen namátkový pokus o prevenci vycházející z dojmů autora.*

potřeba posilovat i kritické myšlení, aby si navykly uvažovat o tom, co jim internet říká, analyzovat fakta. Děti se tak dostávají k tvorbě – a když tvoří, překračují hranice běžného konzumu, což považují za významné.

Ve Francii byly ve školách nedávno zakázány mobily. Je tohle správná cesta například v boji proti závislosti na internetu?

Nedávno jsem diskutoval s kamarádem, který je učitelem. Říkal, že taky ve škole zakazuje mobily. Je potřeba ale vědět, proč to děláme, k čemu to bude, jaký to má význam, nemůže to být samoúčelné gesto.

Proti tomu ale stojí rozšiřující se systémem BYOD, kdy naopak při vyučování

děti používají pro vyhledávání informací a dat vlastní zařízení, mobily, tablety...

Záleží na prostředí, na velikosti školy, na nastaveném režimu. Dovedu si představit, že obě pojetí mohou fungovat paralelně bez problémů. V hodině učitel řekne: Teď si vezměte svoje mobily a najděte... A když už nejsou potřeba, vypnou se a schovají. Učitel prostě musí mít ve škole jejich užívání pod kontrolou, konečně, to je taky možná prevence kyberšikany, která se rozmáhá. Regulace využívání mobilů ve škole je podle mého věc potřebná. Je to věc i prostě duševní i fyzické hygieny – hodinu žáci sedí v lavicích ve třídě, zazvoní, vytáhnou mobily a sedí dál. Nedosta-

tek pohybu, často nevyvětraný vzduch, důsledkem je rychleji nastupující únava, horší výsledky...

Co dělá stát proti tomu, aby se děti stávaly oběťmi kyberkriminality?

V obecné rovině se o nebezpečí kyberkriminality hodně mluví, to je pravda. Když se ale zeptáte dětí, co je kyberšikana, zjistíte, že mají velmi zkreslenou představu. Je to podle nich, když je na internetu něco pro ně nepříjemného. Když o nich někdo něco ošklivého napíše. Podobně jako běžná šikana ale i kyberšikana má svoji charakteristiku, do které patří cílenost, dlouhodobost, opakovanost se zámerem ublížit, ohrozit nebo zastrašovat... Nejen děti, ale ani rodiče nemají v této oblasti dostatečné právní povědomí. Forem internetových útoků je spousta.

Zdeněk Metoděj Zális

Grooming, sexting, stalking... Měly by mít i právní důsledky, k jejich skutečnému řešení touto cestou ale dochází minimálně.

Znamená to, že systém metodiků primární prevence v této oblasti selhává?

To se říci nedá, spíše je to problém, který by neměl být řešen osamoceně, měl by být zařazen jako významná součást celkového vzdělávání, a to hlavně digitálního. Preventista sám tento problém nevyřeší, může napomoci k minimalizaci hrozeb, pokud má dobrou metodiku, pokud má kvalitní odbornou podporu zvenčí. A té se bohužel příliš nedostává. Preventivní program postaven na výsledcích dlouhodobého výzkumu, bývá to jen namátkový pokus o prevenci vycházející z dojmů autora. To je málo. Školy toho mají na starosti navíc tolik, že problémy řeší, až když nastanou, nestíhají jim předcházet. Podle mého se obecně málo mluví o významu hodnot, o zásadách chování, o pozitivních vzorech. Jestliže není tato tendence v celé společnosti, nedivme se, že s tím bojují i školy a že se to projevuje i v jedné části výchovy a vzdělávání – v oblasti digitálního vzdělávání.

Hodně se mluví o nebezpečí groomingu, kdy se hlavně na sociálních sítích vydávají lidé za někoho jiného, obvykle za vrstevníky dětí, o sextingu, tedy lákání a posílání fotografií se sexuálním obsahem nebo podtextem. Nakolik jsou to rozšířené jevy?

To je právě to, že se to vlastně neví. Jedno šetření mluví o šedesátiprocentním výskytu, jiné o pětiprocentním, není jasné, jaká

byla metodika, k čemu se čísla vztahují. Ale jistě, velký problém to je, nicméně co proti tomu dělá společnost? Kritizuje. Ovšem dítě vyjde na ulici a na každém rohu vidí reklamy, které by mohly soutěžit o Sexistické prasátečko. Nahota, sexuální podtext se pro ně stává normou. Setkal jsem se s kauzou, kdy se děvče vyfotilo polonahé a svoji fotku poslalo přátelům. Matka se rozčilovala, stěžovala si – ale když se člověk na tu fotku podíval, zjistil, že právě tato matka je na ní taky, sedí obrácená zády a dívá se na televizi. Hledejme tedy řešení v rodině, ve výchově, v utváření zdravých zábran u dospívajících dětech. Ostych a stud jsou do jisté míry zdravé. Dneska společnost akcentuje důraz na svobodu, což je jistě správné, ne vždycky jsou ale nastaveny mantinely tak, aby ta svoboda nepřinášela dětem často vážná rizika.

Posílání fotek se sexuálním podtextem – je to důsledek naivity? Důvěřivosti? Hlouposti?

To všechno může být pravda. Navíc – naivita přece k dítěti patří, není dobré mu ji příliš brzo brát. Fakt ale je, že by měly znát zásady ochrany osobních údajů, na to by měli rodiče i učitelé dbát, to je věc bazální bezpečnosti. Děti často nerozumí pojmu soukromí, okolí je neučí, že je to významná hodnota, společnost navíc soukromí lidí stále víc narušuje, i to se možná odráží v názorech dětí – jaképak soukromí, když jsou všude kamery? Podceňují nebezpečí, což je činí zranitelnými. Svoji roli hraje i nuda. Co odstraní nudu? Vzrušení. A tak je hledají, kde mohou. A někdy na špatných cestách. Na vesnické škole děvče přes internet šikanovalo spolužáky. Byla to výjimečně nadaná dívka, prostě

hackla profily svých spolužaček na sociálních sítích a začala si s nimi hrát, montovala fotky a podobně. Pro ni to byla legrace. Tím, že se jí podařilo prolomit jejich ochranu, prokazovala svému okolí a konečně i sobě své schopnosti, kvalifikaci. Řešení přitom bylo relativně jednoduché – IT kroužek s přiměřenými nároky.

A kyberkriminalita páchaná na dětech?

Když se takový případ objeví, je mediálně zajímavý, hodně se o tom mluví. Policisté ale potvrzují, že se zase tolik tyhle věci neobjevují, nejsou rozhodně tak časté, jak by se mohlo zdát z toho, jak často se o nich mluví. Je nutné reálně hledět i na závažnost jednotlivých případů – někdy je to prostě ještě legrace, jindy to už může být vážný problém. Když kdysi snědlo dítě kamarádovi svačinu, tak se kvůli tomu nestřílelo a ve výsledku prostě kamarády zůstali. Dneska se tolik neberou svačiny, ale dělají se lumpárny na internetu. Je ale nutné odhadnout míru problému, což leckdy není jednoduché. A nastavit mantinely tak, aby byly jasné, pochopitelné, aby děti věděly, kam až můžou a kde začínají problémy. A na druhé straně je nutné učit je věřit – respektive nevěřit. Vysvětlovat jim, jak funguje tok informací po internetu, mluvit o sbírání velkých dat, které probíhá, o systému umělé inteligence, která tato data vyhodnocuje a pak posílá uživateli do počítače informace, které se mu mají „vnutit“, které se mu budou líbit, které potvrdí jeho názory, podle „škatulky“, do které je zařazen. Protože internet, to je vlastně jen zesilovač emocí. A proto je nutné nejen sedět u počítače a surfovat, ale vzít si prostě nějakou papírovou knížku a číst si příběhy nebo jít do přírody, do dílny, prostě dělat něco jiného. Protože virtuální svět je svým způsobem lživý.

Napomohlo ke kyberbezpečnosti dětí zavedení evropského nařízení GDPR, respektive limitování věkové hranice pro přihlášení do sociálních sítí?

Je ještě brzo vyhodnocovat účinnost, navíc ještě ani nemáme vlastní národní úpravu tohoto nařízení. Co se věkové hranice týká, to je věc, která nemůže fungovat. V jedné zemi bude limit 15 let, v jiné 16... Co zabrání v tomto globalizovaném prostoru, aby se české děti hlásily do sociálních sítí v Německu nebo naopak? Navíc – při přihlášení se objeví rámeček s dotazem, jestli s tím rodiče souhlasí. To je směšné, zvláště když s odkazem na ochranu osobních údajů nesmějí poskytovatelé řadu informací o uživateli vyžadovat, nemohou například vyžadovat e-mail na rodiče, aby si ověřili pravdivost tvrzení uživatele. Celý systém vytváří jen prostor pro to, aby se lhaní a podvádění stalo přijatelnou normou. Kolik dětí, které se chtějí na sociální síť dostat, neklikne, že rodiče souhlasí? Vytvořit normu bez sankcí je nesmysl a směřuje jen k devastaci právního vědomí uživatelů.